

4 החמ"ים

ירחון לקידום מנהיגות, מקצועיות, מקצוענות ומצינות במינהל הבית ספרי בחינוך היסודי
 הירחון מיועד למפקחים, למנהלים ולבעלי תפקידים בבתי-הספר היסודיים.

מי אני המורה?

"...אני נהג לקבוע ... מוסדים קבועים בהם אני מנסה באופן מודע לחשוב מחדש על מציאותי ואמונותי
 שנשע אסאלת ההנהגות המקצועית והחזון אלו אני שואף. מטרת קביעת מוסדים אלו היא להטיח ששאלה
 זו מקבלת התייחסות ולא נשארת במקומה של שאלה מוסתה..." (חן, מורה-מוריס).

בטיטוט מסמך המדיניות "מתווה לפיתוח מקצועי" שהוכן במשרד החינוך בשנת 2008 נאמר: "המטרות של
 ההתפתחות המקצועית של עובד ההוראה הן לגבש זהות מקצועית לשם מיצוי מחויבותו האישית להשיגים
 הנדרשים ממנו בעת ביצוע תפקידו..."

בחרנו לייחד גיליון זה של 4 הממייים לנושא הזהות המקצועית של המורה.

בירחון נעסוק בשאלות אלה:

- א. מהי זהות מקצועית וכיצד היא נבנית?
- ב. האם לעסוק בנושא הזהות המקצועית?
מדוע?
- ג. מה הקשר בין זהות מקצועית לבין התפתחות
מקצועית?
- ד. כמו כן נציע דרך לעיסוק בנושא הזהות
המקצועית במסגרת בית הספר.

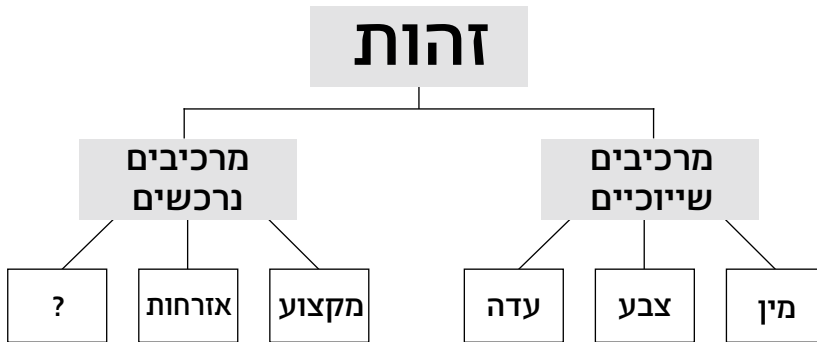
מטרות הירחון:

- ליצור מודעות לחשיבות נושא הזהות המקצועית
של המורה בעבודתו ובעיצוב תפקידו
- להציע דרך לבירור הזהות המקצועית עם הצוות
בבית הספר כחלק מתהליך ההבניה של מקצוע
ההוראה.

א. מהי זהות מקצועית וכיצד היא נבנית?

"זהות" היא מונח בסוציולוגיה ובפסיכולוגיה המתאר את תפיסת האדם את עצמו ואת תפיסת החברה אותו. זהות היא מכלול של מרכיבים שבאמצעותם אדם מגדיר את עצמו. "זהות עצמית או מושג 'העצמי' הוא הדימוי שהאדם מייחס לעצמו. הוא מורכב ממערכת ציפיות שמגבש האדם על עצמו ועל יכולתו. ציפיות אלה מנחות את התנהגותו" (שוולצולד, 1978). הגדרת הזהות היא סובייקטיבית. קיימים בזהות

מרכיבים מולדים שאינם ניתנים לשינוי (כמו: מין, צבע, עדה). אלה נקראים "מרכיבים שיוכימים". כמו כן קיימים בזהות מרכיבים הניתנים לשינוי (כמו: מקצוע, אזרחות). אלה נקראים "מרכיבים נרכשים". אדם בוחר באילו מרכיבים הוא משתמש להגדרת עצמו. כך לדוגמה אישה א' עשויה להציג את עצמה כ: "נשואה +, אשת קריירה, אדריכלית..." ואילו אישה ב' תבחר להציג את עצמה כ: "יהודייה, בת לאב יוצא... ולאם יוצאת..." זאת על אף ששתיהן באותו מצב משפחתי, בנות אותה דת ובעלות אותו מקצוע.

בינינו לבין עצמנו:

האם דת היא מרכיב שיוכי או נרכש בזהות? מדוע?
 האם מצב משפחתי הוא מרכיב בזהות? מדוע?
 האם תפיסות ועמדות שיש לפרט הן חלק מזהות נרכשת (עמדה פמיניסטית, לדוגמה)?

של תכונות אישיותיות, ערכים, תפקידים חברתיים, תחומי עניין, מאפיינים פיסיים והיסטוריה אישית". הם מבחינים בין "עצמי פרסונאלי" (מתייחס לסיכום העוסק בכל המידע על האדם) ו"עצמי מקצועי" (מתייחס לסיכום העוסק במידע שעניינו תפקוד מקצועי של אדם).

סיכומו של דבר: הזהות המקצועית היא חלק מהזהות העצמית של האדם, והיא התשובה לשאלה "מי אני, או מה אני, כאיש מקצוע?"

ברגר והולמס (Berger & Holmes, 200) מגדירים "תפיסה עצמית" כ"סיכום מאורגן של מידע ששורשיו בעובדות הניתנות לצפייה העוסקות באדם ושיש בהן היבטים

על פי רוג'רס וסקוט (Rodgers & Scott, 2008), הזהות המקצועית מתפתחת והיא מושפעת מהסביבה ומהכוחות הכלכליים, התרבותיים, הפוליטיים וההיסטוריים הפועלים בה. הזהות המקצועית מתעצבת בתוך יחסי גומלין של איש המקצוע עם עצמו ועם הסביבה החברתית-תרבותית המקצועית שלו.

לפי ג'י (Gee, 2001), רכיבי הזהות המקצועיים של המורה כוללים את מקורותיו השייכים, המולדים (מין, גזע, תרבות, דת), את מקורותיו הממסדיים (בית הספר, עמיתים ועוד) ואת השיח עם קבוצת השייכות שאליה הוא מתייחס מנקודת מבטו.

זהות מקצועית מוגדרת כתחושת השייכות של איש המקצוע למקצועו והזהדה עימו (Tickle, 1999). היא כוללת ארבעה מרכיבים שיש ביניהם יחסי גומלין:

1. הדרך שבה המקצוע ומהותו נתפסים בעיני החברה ובעיני העוסקים במקצוע
2. הדרך שבה איש המקצוע תופס את המקצוע
3. הדרך שבה איש המקצוע נתפס ככזה בעיני עצמו: מה שהוא רואה כחשוב בעבודתו ובחיייו המקצועיים על סמך התנסויותיו ולפי הרקע האישי שלו
4. הדרך שבה איש המקצוע נתפס בעיני האחרים: לקוחות, עמיתים, שותפי תפקיד או הציבור בכללו.

הגורמים המשפיעים על הזהות המקצועית של המורה

המורה	הארגון - בית הספר	החברה
<ul style="list-style-type: none"> ● תפיסת המורה את עצמו ● תפיסת המורה את מקצוע ההוראה ● תפיסת המורה את עצמו כמורה 	<ul style="list-style-type: none"> ● בית הספר, עמיתים ● תפיסת סביבת העבודה את המורה 	<ul style="list-style-type: none"> ● תפיסת החברה את מקצוע ההוראה ● תפיסת הסביבה את המורה

ב. האם לעסוק בנושא הזהות המקצועית? מדוע?

העיסוק בנושא הזהות המקצועית התפתח בעיקר בעשור האחרון. חוקרים סבורים שלעיסוק בתפיסת הזהות המקצועית יש השפעה על:

בינינו לבין עצמנו:

האם ההוראה היא מקצוע (פרופסיה)? מדוע? אילו ביטויים חיזוניים מצביעים על תפיסת החברה בישראל את מקצוע ההוראה? אילו ביטויים חיזוניים מצביעים על תפיסת המורים את מקצועם?

1. תחושות מסוגלות, השיפוט וההחלטות המקצועיות - תפיסת הזהות המקצועית משפיעה על תחושת המסוגלות העצמית, על השיפוט ועל ההחלטות המקצועיות (אצל קוזמינסקי, 2000, Beijwles, Verloop & Vermunt, 2000). בוליו (1997, אצל P. C. N. Beijaard, D. Meijer, Verloop, וכתב כי "זהות מורה- האמונות שיש למורים מתחילים בנוגע להוראה וללמידה של עצמי כמורה- היא נושא חיוני בהכשרת מורים; זהו הבסיס ליצירת משמעות ולקבלת החלטות (...). הכשרת מורים חייבת להתחיל, אם כן, בחקירת העצמי של המורה" (עמ' 21).

2. בחינה עצמית - הזהות המקצועית היא חלק מתפיסת התפקיד. אלטמן וכ"ץ (2001) מציינים שתפיסת התפקיד, כלומר: הדרך המוחשית בה תופס איש המקצוע את זהותו המקצועית ומבצע את תפקידו, באה לידי ביטוי בכל מה שמשמש את איש המקצוע למילוי תפקידו: התנהגויות, שיטות עבודה, צורת חשיבה, אמונות, הצהרות וכ"ו. לדעתם, היכרות של מרכיבי תפיסת התפקיד האישית, חקירתם והעלאתם למודעות יכולות לסייע לכל מורה לבחון את מידת האפקטיביות של תפיסותיו ושל ההתנהגויות הנגזרות מהן ולשפרן.

גורמים המעצבים את תפיסת התפקיד לפי אלטמן וכ"ץ (2001) (מעובד)

3. התפתחות מקצועית יחס לשינויים - הזהות המקצועית גם קובעת במידה רבה כיצד ימשיכו מורים ללמוד ולהתפתח מבחינה מקצועית ומה יהיה יחסם של המורים לשינויים חינוכיים ולרפורמות (Knowles, 1992). אם המורה רואה את עצמו כאיש מקצוע (פרופסיונאל) המתעדכן בהיבטים השונים של תחום עיסוקו והבוחר את המידע החדש לאור העשייה שלו, יש להניח שהוא יגלה עניין ופתיחות להתפתחות מקצועית.

4. מעמד המורה - תפיסת האדם את עצמו מושפעת גם ממעמדו החברתי-כלכלי ומהימנה שהחברה מייחסת לקבוצה שהוא משתייך אליה (שורצולד, 1978). המורים יכולים לחזק את מעמדם המקצועי ואת הדימוי העצמי שלהם כאנשי מקצוע על ידי נטילת הסמכות להבנות את זהותם המקצועית (Rogers & Scott, 2008) אצל קוזמינסקי, 2008).

המקצועית: קבלת ההחלטות נסמכת על הידע במקצוע.

(ה) יש מחויבות לחידושים ולשינויים לאור הידע המתפתח.

(ו) נדרשת השתייכות לקבוצת עמיתים מקצועית בעלת כללי אתיקה מוסכמים המחייבים את העמיתים.

(ז) הערכים המנחים את איש המקצוע הם מחויבות למקבל השירות וראיית טובתו (שולוב ברקן, 1991; צבר בן-יהושע, 1995, אנדרסון ושות', 1996).

בינינו לבין עצמנו: האם המורה הוא איש מקצוע (פרופסיונאל)? או שהוא משרתם של אדונים? מדוע?

יש הטוענים שההוראה אינה פרופסיה במובן המסורתי (שולוב ברקן, 1991; צבר בן. יהושע, 1995), אלא הם רואים בה עיסוק ייחודי בעל המאפיינים האלה:

(א) עיסוק פרקטי-רפלקטיבי שבמהלכו מתפתח ידע רב (זילברשטיין, 1998)

(ב) יחסי מורה-תלמיד בעלי אופי מיוחד: יחסים אלה מושתתים על דיאלוג ועל הבניה של ידע (זילברשטיין, 1998), ולא על פעולה שבעל הסמכות המקצועית מבצע עבור מקבל השירות או ממליץ עליה ללקוחו.

במסמך שכתרתו "החלטת המועצה להשכלה גבוהה מיום 21.11.2006 בנושא 'מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה

בינינו לבין עצמנו: האם תוכלו לזהות תרומות נוספות לעיסוק בזהות המקצועית על ידי צוות ההוראה בבית הספר? אילו ?

ג. מה הקשר בין הזהות המקצועית של המורה לבין ההתפתחות המקצועית והרפורמה?

כאמור, הזהות המקצועית עוברת הבניה והתפתחות תוך כדי יחסי גומלין בין הפרט לבין סביבת העבודה שלו והחברה. השאלה היא האם ההוראה היא מקצוע (פרופסיה)?

לפי שולוב ברקן (1991), למונח פרופסיה שתי משמעויות:

א. תיאור לעיסוק שהוא מקצוע¹

ב. מושג בעל משמעות ערכית, בבחינת סמל לשאיפותיו של היחיד לגבי עבודתו ודימויו העצמי.

גישות מסורתיות מונות את המאפיינים האלה של מקצוע (פרופסיה):

(א) קיים בסיס ידע עיוני מוצק ומתעדכן באמצעות מחקר שיטתי בתחום העיסוק.

(ב) נדרשת תקופת הכשרה הכוללת גם התמחות (סטאז'), התערות בקבוצה המקצועית, הכרת דרכי פעולתה וקבלת רישיון לעסוק במקצוע.

(ג) סמכותו של איש המקצוע נובעת מהידע המקצועי השיטתי שרכש.

(ד) יש תחושת אוטונומיה ליחיד ולקבוצה

¹ מקצוע: עבודה שאדם הוכשר לעסוק בה, עיסוק שמתפרנסים ממנו (במיוחד לאחר לימוד רב או התמחות) (מילון "ירב מילים").

בישראל (אריאב, 2006) צוינו מאפיינים אלה של "המורה הפרופסיונאלי":

(א) הוא פועל על בסיס ידע דיסציפלינארי ופדגוגי-דידקטי באופן שיטתי ומבוסס ראיות לגבי ההוראה של עצמו והלמידה של תלמידיו.

(ב) הוא מפעיל שיקולי דעת המבוססים על הבנת תהליכי הלמידה, תכניות הלימודים והצרכים של תלמידיו.

(ג) הוא בעל מיומנויות וכישורים הנדרשים בסביבות הוראה-למידה עדכניות ויודע להשתמש באופן מושכל במגוון דרכי הוראה-למידה.

(ד) הפן הערכי-חברתי והפן היצירתי בהוראה מהווים מימדים חשובים במקצועיותו.

בינינו לבין עצמנו:

פינינו לאנשים שונים וביקשנו מהם להשלים את ההיגד "מורה זה כמו...!". לפניכם חלק מהתגובות.

מורה: גן המטפח את השתילים-ילדים

מורה מדריכה: שחקן שעליו להחליף כל הזמן דמויות: פעם הוא אמון, פעם הוא פסיכולוג, במאי, הורה, מאמן, מנחה, שוטר, מרצה....

מורה מדריכה: רב חובל, מוביל, מורה דרך, מנווט בסביבה לא רגילה ומלאת אתגרים.

מנהלת בית ספ: קוסם שבידו לחולל קסמים בנפש הילד.

מנהל מינהלי בב"ס 6 שנות: כלב שמירה: כל הזמן צריך להיות בכוננות שהילדים לא יעשו כך או אחרת, שומר על משמעת, שומר על כללים עמוד בשער...

הורה: מקנה ערכים - ומעביר ידע

הורה: כמו... "כוכב הצפון"- כשהמורה משמעותי להם ומשמש דוגמה אישית להתנהגות ולערכים, הוא הופך מעין "כוכב צפון" עבורם.

ילד (16): מורה זה קודם כל אדם. אדם המעביר ידע.

ילד (13): אדם שמוביל.

ילד (בן 15): מורה זה אחד שמעביר ידע.

סטודנטית לחינוך: חלון שהמטרה שלו לפתוח את העתיד, אבל בפועל הוא תקוע ומשקף רק את המציאות.

סטודנט להנדסת מכונות: גרב- כי הם מתחלפים כל הזמן. זה היחס שהוא מקבל מהחברה וזאת התועלת שהוא נותן.

אחות (בבית חולים): אדם שמלמד, מדריך.

מנהל בחברת ביטוח: בעל מקצוע אשר אמון על העברת חומר מקצועי ובדיקת איכות הקליטה שלו.

יועץ ארגוני: מורה הוא כמו נה: מאיר את החושך ואת הדרך.

מוקדנית: איש אחראי - אחראי על הילדים, אחראי שילמדו.

פקידת עו"ד - רשמת מקרקעין: מטאטא- מטאטא את כל השטויות של הילדים מהראש, מכון אותם לכיוונים חיוביים ומלמד אותם גם על החיים וגם את חומר הלימוד ועושה להם סדר: מטאטא את הדברים הרעים ומעלה את כל הדברים החיוביים: חינוך, ערכים.

התוכלו להוות בהיגדים אלה מאפיינים של פרופסיה לפי ההגדרה המסורתית (שולוב-ברקן, 1991), לפי זילברשטיין (1998) וצבר

(1995) ולפי מסמך אריאב (2006)? מהם:

האם היגדים כאלה משקפים את ציפיות החברה מהמורה, או מתארים את המצב בפועל? מדוע?

אדם אוטונומי: "לא מדובר בהעברת חומר דיסציפלינארי, או אינטרדיסציפלינרי, ואפילו לא בפיתוח כישורי למידה", אומר אבירם (שם).

סאכס (1999, Sachs) דנה בנושא הזהות המקצועית של המורה וטוענת כי בזמנים של שינויים מהירים הזהות המקצועית אינה יכולה להיות מעוצבת בשלמותה והיא נתונה למשא ומתן.

לדעתה על המורים ליטול חלק פעיל במשא ומתן זה ובהבניית זהותם המקצועית.

הזהות צריכה להיבנות כל פעם מחדש ולהיות גמישה.

המאפיינים של זהות פעילה לפי סאכס הם:

1. פתיחות לדעות ולרעיונות
2. האמונה ביכולתו של הפרט לפתור בעיות
3. שימוש בחשיבה ביקורתית ובניתוח כדרך לפתור בעיות
4. חשיבה על טובתו של האחר
5. שמירה על זכויות הפרט והמיעוט
6. הבנה שדמוקרטיה היא אוסף של ערכים המזדריכים את חיינו כבני אדם

לדעתה, בזמנים בהם השינויים כה גדולים קיים הכרח לפתח זהות מקצועית חדשה למורים. הזהות המקצועית מושגת ע"י כך שהמורים עצמם מייצרים סט של התנסויות אשר בונה את זהותם המקצועית, וברגע שהאלמנטים הללו נלמדים ומתוקשרים, לאחרים תהיה תרומה משמעותית לעבודת המורה.

מובילי חינוך קוראים לקיים דיון מתמשך בסוגיות של זהות מקצועית הן בהכשרה להוראה וגם לאורך הקריירה המקצועית של המורים (Rodgers & Scott, 2008), וולנסקי, (2008). "אחד המרחבים הבולטים להבניית הזהות המקצועית בהוראה הוא מרחב ההתפתחות המקצועית", אומרת קוזמינסקי (2008).

ואולם מה תהיה זהות מקצועית זו?

בינינו לבין עצמנו:

ניתן לזהות בעיסוק בנושא הזהות המקצועית של המורה מטרות אלה: א. **מטרה לכשעצמה**, כלומר: כלי להתבוננות אינטימית של המורה בינו לבין עצמו. ב. **תוכן בשיח העמיתים** בחדר המורים ואמצעי לגיבושו לקבוצה מקצועית מובחנת. ג. **כלי לעיצוב זהות מקצועית** בעלת מאפיינים מסוימים (כגון: המורה כפרופסיונאל, המורה כסוכן חברות, המורה כמפתח האדם האוטונומי, המורה כמעביר ידע וכד') שבהם מעוניינים מעצבי המדיניות.

מהי המטרה הראויה בעיניכם? מדוע?

לפי אבירם, עבר זמנה של תפיסת תפקיד מורה כמרצה או כמעביר חומר של דיסציפלינות מדעיות, ובכלל זה של תפיסת זהות מקצועית המבוססת על נאמנות לדיסציפלינה תיאורטית. אבירם קורא לפתח תפיסה לפיה מחויבותם העליונה של המורים היא לפיתוח

דרכים לעיסוק בזהות

המקצועיות במסגרת בית הספר

1. מחקרי הנרטיב (סיפר) כאמצעי לחשיפת הזהות המקצועית והבנייתה

המושג "נרטיב" זכה בשנים האחרונות למקום מרכזי בדיסציפלינות השונות בזכות מחקר הנרטיב ("סיפר" בעברית) ותרומתו למדעי ההתנהגות ולמדעי החברה.

על פי נעמה צבר ורות דרגיש (2001), מחקרי הסיפר מציעים שיטת חקירה ברורה והוגנת והליך המחקר הוא מובהר ומוגדר. מחקרי הסיפר בדיסציפלינות השונות שואפים להבין לעומק ובאופן אותנטי את החוויה האנושית.

לפי קפס ואוקס 1995 (אצל צבר, 2001), הסיפור האישי מתאר אירועים בחייו של פרט מסוים מתוך ההערכה ופרספקטיבה של המספר.

קלנדין וקונלי (1990) מבחינים בין שני מונחים: אובייקט החקירה עצמו המכונה "סיפור" וחקירת התופעה המכונה "ניתוח הסיפור".

רוב ההגדרות לסיפור מדגישות כי הסיפור מכיל אירועים שהתרחשו ברצף זמן מסוים. זהו הממד הכרונולוגי של הסיפור.

סיפורים של חוויה אישית תוארו באופן כללי כפרשנויות לאירועי העבר והם מקרינים גם על העתיד. הסיפור מכיל שרשרת של אירועים המאורגנים סביב אירוע בעייתי מרכזי שהתרחש בעבר. אירוע זה גורר פעולות או מצבים שהתרחשו בעבר או בהווה והם כאמור משליכים אל העתיד.

קימות שתי גישות לניתוח סיפור:

הגישה המבנית בוחנת את התפתחות האירועים בסיפור, שמה דגש על זיהוי הסוגה ובוחנת את עוצמת המתח הדרמתי בסיפור.

הגישה התכנית (המתמקדת בתוכן) לניתוח סיפורים שואלת על מה מספר הסיפור, מהם נושאו המרכזיים, מיהן הדמויות בסיפור ומה קרה.

קשה לעיתים להפריד חד משמעית בין תוכן הסיפור למבנהו כיוון שבמציאות תוכן הסיפור משפיע על ניתוח מבנה הסיפור ולהיפך.

מחקרי סיפור אלו בוחנים מגוון רחב של נושאים, כגון: זהות הפרט, עמדותיו, תפיסותיו, התפתחותו ותהליכים חשיבתיים.

חוקרי חינוך שונים מציעים לבצע מחקר סיפור בחינוך. קונלי וקלנדין (Clandinin, D.J. & Connelly. F. M., 1990) מציינים שחינוך מעצם מהותו הוא בנייה והבנייה מחדש של סיפורים אישיים וחברתיים.

אלבז (Elbaz, 1991) טוענת במחקרה כי הידע של המורים מסופר בצורה סיפורית ולכן חשוב לחקור סיפורי מורים. מחקרי סיפור בחינוך מאפשרים לבחון את הידע הפרקטי האישי של מורים ובעקבות זאת לתרום לקידום הפרקטיקה הרצויה.

אוקס וקפס (Ochs. E. & Chaps. I. 1996) סבורות כי סיפורים אישיים יוצרים ומציגים חלקים מרובים של האני ולכן דרך בחינת הסיפורים האישיים ניתן להבין את

המקצועית ובה בעת מלמדת על דרכי הבנייתה.

האירועים שהפרט בוחר לספר, הדרך, ההקשרים והמשמעויות שהוא נותן להם מאפשרים ליחיד לספר את עצמו, ולנו, הקוראים, להתרשם מתפיסת הזהות שלו כאדם וכבעל מקצוע.

סיפור מקרה, אירוע:

סיפור מקרה הוא אחד מסוגי הסיפור הנרטיבי. שולמן מציע להפוך את סיפור המקרה לכלי למידה שיטתי של קהילות מורים. לדעתו, סיפור מקרה הוא כלי יעיל ביותר לאימון של מקצוענים. סיפור מקרה הוא סוג מיוחד של סיפור; זהו סיפור שיש בו התנגשות של כוונה והפתעה, תהפוכות. המקור לסיפורי המקרה הם התנסויות המורים עצמם. המפגש בין עמיתים מאפשר למורים להציג את סיפורי המקרה שלהם ולעשות חשיבה רפלקטיבית על תפיסת העצמי המקצועי שלהם כמשתקף מהשיטות שבהן הם נוקטים ותוצאותיהן הלכה למעשה ולחקור אותן. על ידי כך יכולים המורים גם ליצור בסיס ידע החורג מעבר למה שכל אחד מהם יכול ללמוד בבידוד של מעבודתו בכיתה.

המרכיבים השונים של הזהות האישית. הן סבורות כי סיפורים אישיים נולדים על בסיס חוויות, ובאופן דיאלקטי הם מעצבים חוויות. אנו מספרים על חוויותינו ובו זמנית אנו לומדים על עצמנו באמצעות סיפורנו.

בנינו לבין עצמנו:

האם למנהלים צריכה ויכולה להיות השפעה על עיצוב הזהות המקצועית? כיצד?

האם אתם רואים קשר בין התפתחות מקצועית לבין זהות מקצועית?

2. הבניית זהות מקצועית בבית הספר באמצעות הסיפור הנרטיבי (סיפר)

הזהות המקצועית נמצאת בתהליך של הבניה מתמדת והתפתחות. "ואלה מתרחשים לאורך זמן ותוך יצירת קשרי גומלין עם אחרים. לכן זהות אינה יציבה ועשויה להשתנות לפי ההקשר ולפי מערכות היחסים", אומרת קוזמינסקי (2008).

אחת הדרכים להבניית זהות מקצועית היא על ידי הסיפור הנרטיבי.

כאמור הנרטיב הוא סיפור בו היחיד מספר על עלילות חייו, על תפיסותיו, על אמונתו ועל רגשותיו.

כל פעם שאנו מספרים את הסיפור שלנו "אנו מספרים את עצמנו ובו משתקפת זהותנו" (אלבז-לוביש 2001). באמצעות הסיפור נשמעים קולות מגוונים של היחיד, ואלה מנהלים דיאלוג רפלקטיבי עד להיווצרותו של מארג מורכב.

האפשרות הניתנת למורים לספר על אודות עבודתם המקצועית מצמיחה את זהותם

לפניכם סיפורי מקרה שבהם התנסו מורים בבעיות של תלמידים אשר נדרש להן פתרון מקצועי. התוכלו לחשוף בסיפורים אלה מה הערכים שלאורם פעל כל אחד מהמורים? מיהו המורה כאדם וכאיש מקצוע - מהן השקפותיו? אמונותיו? ואילו מן המאפיינים של הזהות הפעילה התממשו במעשיהם?

סיפורה של ר'2

...אני מחנכת כיתה ו' וכן רצות המתמטיקה של ביה"ס.

לי הייתה ילדה ביישנית, שקטה וחרדה מאוד לגבי מקצוע המתמטיקה....

....הזמנתי את האם והילדה לשיחה.

הילדה אמרה שהיא מפחדת מהמתמטיקה.

היות ואני יודעת כי ילד רגוע ובטוח בעצמו הוא ילד שמצליח, החלטתי לחזקה.

הרעפתי על הילדה מחמאות (מחמאות אמיתיות: שהיא משקיעה מרצה, שוקדת ועובדת נפלא וכן שהישיגה משביעי רצון) בנוכחותה ובנוכחות אמה. בעודי מחמיאה לילדה התפרצה האם: "... כן, יפה שאת אומרת את זה, אך לא נשכח כי הילדה היא מאוד מתקשה ומאובחנת כלקויה..."

בבת אחת נמחק החיוך מפניה של הילדה האומללה.

הבנתי כי עליי להשקיע בילדה ולתת לה כמה שיותר חיזוקים והצלחות על מנת שתחזיר לעצמה את האמון ואת הביטחון. את אמה הייתי מעדכנת אחת לשבועיים-שלושה, ואט אט כשהאם ראתה שהילדה מצליחה, ואף מצטיינת, פחתה הדאגה חסרת המעצורים.

כיום הילדה יותר בטוחה בעצמה וקוצרת הצלחות רבות....

סיפורה של ג'3

בכיתתי לומד ילד שיחסיו עם קבוצת בנות מהכיתה ובמיוחד עם מנהיגתם היו מתוחים ולעיתים קרובות היו עימותים ביניהם. בתחילה פתרתי את הדבר ביניהם באמצעות אזהרות לשני הצדדים ובבקשה להתרחק זה מזה, אך ללא הועיל. בכל פעם צד אחר היה מגיע אליי בתלונות.

יום אחד, בשיחה עם הילד, בעקבות תקרית של קללות מצדו כלפי אותה ילדה, הבנתי פתאום שהמצוקה שלו גדולה מעבר לרגיל. הסתבר לי שהסכסוך הזה בין השניים נמשך כבר משנה שעברה.

החלטתי לקיים שיחה בין הילד לילדה ולברר במה מדובר. הזמנתי את שניהם חצי שעה לפני תחילת הלימודים ובכך שידרתי להם שהשיחה תהיה עמוקה ורצינית יותר מאשר שיחה של הפסקה רועשת. השניים הגיעו מאוד נרגשים והבנתי ששניהם רוצים לשים קץ למצב. הגענו להחלטה שהשניים יכבדו זה את המרחב של זה, כלומר: יימנעו בכל מחיר מהערות ארסיות זה כלפי זה.

...קבענו להיפגש שוב כעבור ארבעה ימים. השניים הודו שהם מרגישים הקלה....

קבעתי איתם ליום נוסף בעוד כשבוע..והם יצאו מרוצים מאוד....

בנוסף, צירפתי את הילד לוועדה שבה נמצאת הילדה....

.... הבנתי מהמקרה כי לעיתים יש נטייה

² ר' (33) היא מחנכת כיתה בעלת תואר ראשון בחינוך. ותק של 9 שנים בהוראה.

³ ג' (48) מחנכת. לומדת לתואר שני. ותק של 16 שנות הוראה.

- כיצד היית פועלת/ת במקרה דומה: מדוע?

לפתור סכסוכים בין ילדים בדרישה/ בקשה: "אז תתרחקו זה מזה". הרגשתי כי אפשר לסמוך על יכולתי לטפל בבעייתם..

דוגמה א: סיפורה של ג'

בעיצומה של חופשת הקיץ התקשרה אליי מנהלת ביה"ס וסיפרה לי על א', ילד נבון ובעל לקויות למידה מורכבות הסובל מהתפרצויות זעם ותסכול, ועוד היא סיפרה על פגישה שהתקיימה בינה לבין אביו של א'.

בפגישה תיאר האב מסכת של התעללות שחווה בנו בכיתה. הילדים בכיתה נידו אותו, הציקו לו וירדו לחייו עד כי נאלץ לצאת מקייטנת הקיץ ולבלות את כל החופשה בחיק משפחתו. אביו של הילד סיפר לי גם כי הוא ואשתו החליטו, לאור מצבו החברתי של הילד והסבל שנגרם לו, להעתיק את מקום מגוריהם לעיר אחרת.

סיפורו של האב נגע ללבי כיוון שמיום שנולדו לי ילדי והפכתי לאם, הפכה ההוראה שלי לרחומה יותר ומונעת מחמלה ומאינסטינקטים אימהיים, ואני מרגישה שבשיח שביני לבין כל ילד עומדים לנגד עיני ילדי, והם אשר מעצימים בי את החמלה והאהבה ובכך מזכירים לי איך הייתי רוצה שינהגו כלפיהם.

ידעתי כי ברצוני לאפשר לילד לצאת לדרכו החדשה עם אמונה ביכולותיו הלימודיות ובכישוריו החברתיים. כשלרשותי עומדים ארבעה חודשים עד למעבר הדירה, עברה הכיתה תהליך חברתי אינטנסיבי, תוך כדי קיום שיחות כיתתיות ואישיות, בו וקיבלה את הילד. לקראת הפרידה רתמתי את

3. מפגש למידה בחדר המורים בעקבות סיפורי מורים

1. יש להקצות זמן קבוע לקריאה של סיפורי מורים ולדיון בהם.
2. בכל מפגש יתנדב אחד המורים להעלות על הכתב בדרך של רפלקציה סיפור מעבודתו (סיפור שיש בו הצלחה, כישלון, דילמה או כל סוג של התמודדות) ולהביא למפגש.
3. קריאה דמומה של סיפור המקרה או הקראה על ידי כותבת/ הסיפור.
4. לאחר הקריאה - דיון (ניתן להיעזר בשאלות אלה):

- מה הרגשתכן בעקבות הסיפור? מדוע?
- מה תפיסת העולם המשתקפת מהמעשה?
- אילו ערכים נחשפים בסיפור?
- אילו דילמות באות לידי ביטוי בו?
- האם בסיפור ניתן לעמוד על קשרי הגומלין בין הזהות האישית של המורה לזהותה המקצועית?
- איזה ידע מקצועי נרכש הביאה איתה המורה?
- אילו כישורים נדרשים לפעולה מסוג זה? האם ניתן היה לפעול אחרת?
- האם רצוי היה לפעול אחרת? מדוע? הציעו דרכים נוספות לפעולה ונמקו אותן.

הילדים להכין לילד מסיבת הפתעה בה כל אחד נתבקש לקנות לו מתנת פרידה צנועה מסוג המתנות שלא אורזים בקופסה כצידה לדרך ולברך אותו ברוח המתנה. הילדים השקיעו מחשבה: היו שקנו לו מצפן שימצא את הדרך, אחרים - נר שיאיר את דרכו, מחק שימחק את כל שרוצה לשכוח ועוד ועוד ...

דוגמה ב: סיפורה של א' ⁴

כשראייתי את ת' בפעם הראשונה היה נדמה לי שאילו יכלה, הייתה מתמזגת עם הקיר. היה לה מבט רדוף ומבוהל כאילו אני עומדת לטרוף אותה. היא הייתה הילדה השקטה ביותר שפגשתי בחי... לתי יש מספר לקויות למידה והפרעת קשב וריכוז מהסוג השקט/ חולמני/מתנתק (ADD)....

לכל אלה נוספות נסיבות חיים מורכבות - אם חד הורית שעובדת שעות רבות וקורסת תחת העומס, בעיות רגשיות על רקע הקשר הבעייתי עם האם והיעדר מוחלט של דמות אב (האב הוא אזרח מדינה זרה ומנתק לחלוטין מבתו).

בשל היקף הקשיים החלטתי לפעול באופן רב מערכתי. הגדרתי לעצמי את הקשיים ובניתתי תכנית שתאפשר לתת מענה לכל הבעיות ע"י אנשי המקצוע המתאימים וכל זאת בעידוד ובגיבוי מלא של הנהלת בית הספר.

...התייעצתי עם הצוות הטיפולי של בית הספר ובדקתי מהם הכלים העומדים לרשותי כדי לעזור לילדה בצורה הטובה ביותר.

לאחר מכן שוחחתי עם האם, קיבלתי את הסכמתה וביקשתי את שיתוף הפעולה שלה.

הפניתי את א' לאבחון פסיכו-דידקטי מלא בשפ"ח.

הזמנתי ועדה סטטוטורית אשר אישרה לילדה 4 שעות שבועיות של סל שילוב וטיפול רגשי בבית הספר.

יצרתי תכנית לימודים מותאמת אישית ...

הפניתי אותה למרכז התמיכה היישובי לצורך טיפול ע"י קלינאית תקשורת, ולמרכז קהילתי הנותן מענה לילדים שהוריהם עובדים

בשעות אחר הצהריים

כמו כן הפניתי אותה לקבוצת תמיכה לילדים להורים גרושים במחלקת הרווחה העירונית.....

תוך זמן קצר התחילה הילדה לחייך. המתח בבית ירד והישגיה הלימודיים השתפרו מאוד. עם הזמן פחתה גם החרדה שנלוותה ללמידה, אם כי לא נעלמה לחלוטין. ניכר שיפור רב בביטחון העצמי ובתפקודה הכללי והחברתי של הילדה.....

.....אופן הטיפול במכלול הבעיות חיזק את האמון של האם בי כמחנכת ובבית הספר כמערכת שלמה המסוגלת לתת מענה רב מערכתי.

בנוסף לשאלות הנ"ל, מומלץ לזהות בכל סיפור רכיבים ייחודיים שרצוי להדגיש. כך לדוגמה, ניתן לסמן בסיפורה של א' היגדי מפתח (כמו פעלים, מילים המייצגות עקרונות, דימויים, דעות - עובדות...) ואת הזהות המקצועית המשתקפת מהן (המחנכת כיועצת חינוכית; כמנהלת "מקרה" (case? אחר?).

בינינו לבין עצמנו:

באילו דרכים נוספות ניתן לעצב או לפתח זהות מקצועית?

⁴ א' (28). מחנכת כיתה ג'. ותק של 3 שנים. תואר B.ed בחינוך מיוחד.

סיכומו של דבר:

כאשר מורה מגדיר את זהותו המקצועית הוא למעשה משיב על השאלה מה/מי אני כאיש מקצוע.

הדגש על ההתפתחות המקצועית ב"אופק חדש" פתח חלון הזדמנויות לעסוק שוב בשאלת הזהות המקצועית של המורים במגמה להעלות את מעמד המורה ולשפר את טיב ההוראה.

מתווה המדיניות מתייחס לשלבי ההתפתחות המקצועית של המורה לאורך הקריירה ומעודד פיתוח זהות מקצועית בכל אחד משלבי הדרוג על מנת לקדם את מעמדו של המורה ולשפר את טיב ההוראה.

בירחון זה הצגנו את התפיסות החדשות והמגמות בפיתוח זהות מקצועית של המורה.

הצגנו את הסיפור הנרטיבי כאחד האמצעים המובילים בגיבוש הזהות המקצועית של המורה.

עמדנו על כך שהזהות המקצועית היא דינאמית ובעלת תפקיד חשוב בתפקוד של המורה ובכונות שלו לקידום מקצועי.

למנהל תפקיד חשוב ובעל השפעה מכרעת על כיווני ההתפתחות של המורה ועל עיצוב זהותו המקצועית.

מקורות

שולמן, ל', ס' (תשנ"ז). **קהילות לומדים וקהילות מורים**. ירושלים: סדרת המונוגרפיות של מכון מנדל

אבירם, ר'. **מ"דמות המורה העתידית" לדפוסים פרופסיונאליים של אנשי חינוך עתידים**.

www.Democratic.co.il/uploads/pdfs/articles/EducationalFuturism/TheFutuareTeacher.doc

Beijaard, D., Meijer, P.C & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107-208.

אלטמן, א' וכ"ץ, ת' (2001). **מנהיגות ופיתוח מנהיגות - הלכה למעשה**.

www.leadersnet.co.il

Berger, B.J. & Holmes, J.R. (2000). Self concept and self concept change: Astatus dynamic approach, *Psychotherapy*, 37 (1). Pp. 36-44.

אריאב, ת' (2006). החלטות המועצה להשכלה גבוהה מיום 21.11.2006 בנושא "מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל" - דו"ח "ועדת אריאב".

Elbaz, F. (1991). Research of teachers' knowledge: the evaluation of discourse. *Journal of curriculum Studies*, 23 (1).

וולנסקי, ע' (2008). **העלבון הקולקטיבי של המורים**. TheMarker, הארץ, 7 במאי 2008.

Ge. J.P.(2001). Identity as an analytic lens for research in education. In W.G.Secada (ed). *Review of Research in Education*. Vol. 25 (pp. 99-125). Washington D.C: American Educational Research Association.

צבר בן יהושע, נ' (עורכת). (2001). **"מסורות וזרמים במחקר האיכותי"**. לוד: הוצאת דביר.

Tickle, L. (1999). Teacher self-appraisal and appraisal of self, in: Lipka, R.P. & Brinthaupt T.M. (Eds), *The role of self in teacher development*. Albany. N.Y. State: Uni. Press, pp. 121-141.

קוזמינסקי, ל' (2008) **זהות מקצועית בהוראה**, שבילי מחקר. שנתון מספר 15. תל-אביב: מופ"ית.

שורצולד, י' (1978). **אשנב לפסיכולוגיה חברתית**. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

Ochs, E & Capps, L(1996) Narrating the self. Annual review of anthropology, 25, p 19- 43.

Conelly, F, M & Clandinin, D, J (1990). Stories of experience and narrative

Inquiry, Educational researcher 19(5), 2-14

Capps, L & Ochs, E, (1995a) Out of place;Narrative insights into agoraphobia,

Discourse Processes 19, 407, 439

4 הממ"ם הממ"ס

ירחון לקידום מוהיגות, מקצועיות, מקצועות ולצוות במיוחדל הבית ספרי בחינוך היסודי